

Η θέση της μουσικής στην ομηρική κοινότητα

[Πολιτισμός](#) / [Μουσική](#)

[Ηλίας Λιαμής, Σύμβουλος Ενότητας Πολιτισμού](#)

Οι πληροφορίες που μας παρέχουν οι ποικίλες ιστορικές πηγές για την αρχαία ελληνική μουσική γενικά, δεν είναι για καμιά περίοδο επαρκείς, έτσι που να μπορούμε να μετατρέψουμε τη μουσική εκείνη στη σημερινή σημειογραφία και να προβούμε σε μία ολοκληρωμένη ανασύσταση της. Το εγχείρημα συναντά περισσότερες δυσκολίες όταν η περίοδος που επιθυμούμε να διερευνήσουμε ανήκει σε ένα απώτατο παρελθόν, για το οποίο ακόμη και τα ιστορικά γεγονότα πιθανολογούνται και συχνά οι ιστορικοί αναγκάζονται να κινούνται, προκειμένου να εξαγάγουν ιστορικά συμπεράσματα, μέσα στην αχλύ των μύθων.

Για την ομηρική περίοδο, ειδικότερα, βασική πηγή πληροφοριών, με ελάχιστες δυνατότητες διασταύρωσης και επιβεβαίωσης, είναι τα ομηρικά έπη για τα οποία, βέβαια, εξακολουθούν να ισχύουν οι γνωστές επιφυλάξεις, κατά πόσο, δηλαδή, όλα τα στοιχεία που η πρώτη καταγραφή τους περιέλαβε είναι αυθεντικά ή υπάρχουν σκόπιμες οι αθέλητες παραποιήσεις.

Οι επιφυλάξεις, όμως αυτές δεν θα μας απασχολήσουν εδώ. Θα πάρουμε ως δεδομένο ότι οι πληροφορίες που παρέχονται, σχετικά με το θέμα μας, στα ομηρικά έπη είναι αυθεντικές, ότι αποδίδουν, με άλλα λόγια, πιστά τις καταστάσεις, τα «πιστεύω», το κλίμα της ομηρικής εποχής.

Στα πλαίσια του άρθρου αυτού θα εκθέσουμε τα όσα περί μουσικής αναφέρονται στην ομηρική Οδύσσεια, στην οποία γίνονται συχνότερες αναφορές γι' αυτό το θέμα από ότι στην Ιλιάδα. Το γεγονός θα πρέπει να αποδοθεί κυρίως στη διαφορετική θεματολογία των δύο επών, στο ότι δηλαδή, είναι φυσικό να γίνεται συχνότερα λόγος για τη μουσική σε ένα έπος που δεν ασχολείται με τα έργα του πολέμου αλλά με τις διάφορες πλευρές της κοινωνικής ζωής και όπου ευθαρσώς μπορεί να ομολογήσει κανείς, όπως ο βασιλιάς των Φαιάκων Αλκίνοος, ότι:

*Ναι μεν δεν είμαστε άφταστοι στο πάλεμα ή στους γρόθους,
μα δεν μας φτάνει άλλος κανείς στο δρόμο ή στα καράβια
και μας αρέσουν οι χοροί, τα γλέντια, το τραγούδι,*

οι φορεσιές και τα θερμά λουτρά και το κρεβάτι. (θ 255-258)

Δεν απουσιάζουν βέβαια εντελώς οι περί τραγουδιών αναφορές και στην Ιλιάδα. Έχει και ο πόλεμος τη μουσική του «υπόκρουση» που συνοδεύει είτε τους εφορμούντες πολεμιστές, είτε τους θρήνους για τα θύματα των συγκρούσεων.

Για την Οδύσσεια, ο Τρωικός Πόλεμος είναι ένα παρελθόν, που τα επεισόδια του τραγουδιούνται προς τέρψιν των συμμετεχόντων στα συμπόσια. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα τρία από τα τέσσερα τραγούδια που το περιεχόμενο τους αναπτύσσεται στην Οδύσσεια, αντλούν τη θεματολογία τους από γεγονότα που σχετίζονται με τον πόλεμο τον οποίον περιγράφει η Ιλιάδα. Στο πρώτο, ο Φήμιος τραγούδα «τον πικρό των Αχαιών γυρισμό από την Τροία» (α 336), στο δεύτερο ο Δομόδοκος ψάλλει:

Το ξακουστό πολεμικό τραγούδι

πως ο Δυσσέας μία φορά με τον γοργό Αχιλλέα

με λόγια πιάστηκαν χοντρά σε αρχοντικό τραπέζι (θ 77,79,80)

Στο τρίτο, ο ίδιος αιιδός, που τα βάσανα των Αχαιών τραγουδούσε με χάρη (θ 507), θα τραγουδήσει κατά παραγγελία του Οδυσσέα το τέχνασμα του ξύλινου αλόγου (θ 510).

Ας σημειωθεί ότι αυτή την εποχή, όταν μιλάμε για το περιεχόμενο, για το στίχο του τραγουδιού, δεν θα πρέπει να θεωρούμε τη μουσική ως επένδυση του, ως κάτι δηλαδή ξεχωριστό, γιατί η λέξη ήταν απόλυτα συνδεδεμένη με τη μουσική της άρθρωση. Αποτελούσαν αυτά τα δύο μίαν αξεχώριστη ενότητα. Επιπλέον, το τραγούδι αυτές τις πρώιμες εποχές είναι φανερό πως κρατάει πολλά στοιχεία της αρχικής λειτουργίας του, που ήταν να εκφράζει και να υπηρετεί τις συλλογικές ανάγκες. Δεν είναι τυχαίο ασφαλώς ότι οι δύο γυναίκες που εμφανίζονται να γλυκοτραγουδούν στην Οδύσσεια, η Καλυψώ και η Κίρκη, συνοδεύουν με το τραγούδι τις επαναλαμβανόμενες κινήσεις μιας ρυθμικής εργασίας, όπως είναι η ύφανση του πανιού (ε 63, κ 257). Και ασφαλώς, δεν επινοούν εκείνη την ώρα τους στίχους ή δεν επιλέγουν εκείνο το τραγούδι που θα εκφράσει τη συγκεκριμένη ψυχική διάθεση, - λύπη ή χαρά - αλλά επαναλαμβάνουν εκείνα τα τραγούδια τα οποία η κοινότητα έχει ταιριάξει έτσι ώστε το μέτρο τους να μπορεί να συντονίζεται με τις συγκεκριμένες κινήσεις.

Αλλά ο πιο συνηθής ρόλος του τραγουδιού στην Οδύσσεια είναι να αποτελεί αφορμή και μέσον για χορό.

*Και όταν πια τέλος χόρτασαν καλά με φαγοπότι,
στο νου τους έβαλαν χορό να αρχίσουν και τραγούδι
πού 'ναι στολίδια του γλεντιού. (α 157-159)*

Ο μουσικός, λοιπόν, ρυθμός, που είναι ίδιος με το ρυθμό του λόγου, γίνεται και ρυθμός του χορού. Ο γνωστότερος χορευτικός ρυθμός της αρχαιότητας είναι ο «χορείος άλογος» ή «κύκλιος» που στηρίζεται πάνω στο ρυθμικό πόδα του δακτύλου (ένας μάκρος και δύο βραχείς χρόνοι) και ο δάκτυλος, ως γνωστόν, είναι το μέτρο με το οποίο έχουν συντεθεί τα ομηρικά έπη. Εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι ο κύκλιος χορός των αρχαίων έχει τον ίδιο ακριβώς χαρακτηριστικό ρυθμό με τον πιο διαδεδομένο νεοελληνικό δημοτικό χώρο, τον συρτό καλαματιανό.

Ιδού μία γλαφυρή περιγραφή χορού στην Οδύσσεια:

*Ίσιωσαν τόπο του χορού και ανοίξανε το μέρος
κι ο κράχτης τη γλυκόλαλη έφερε την κιθάρα*

για τον Δημόδοκο κι αυτός στη μέση πήγε τότε
κι ολόγυρά τους στάθηκαν πρωτόχνουδοι λεβέντες,
όλ' οι τεχνίτες στο χορό κι άρχισαν να χορεύουν,
χτυπώντας με τα πόδια τους τη γη που λες πετούσαν φωτιές.

(θ 269-275)

Και στο ψ της Οδύσσειας, το έναυσμα για ν' αρχίσει ο χορός το δίνει ο τραγουδιστής, κρούοντας τη γλαφυρή φόρμιγγα.

Λούστηκαν πρώτα και έβαλαν χιτώνες κι οι γυναίκες,
σστολίστηκαν, και τη βαθιά κιθάρα του σαν πήρε
ο θεϊκός τραγουδιστής, τους ξύπνησε τον πόθο
στον διπλοτσάκιστο χώρο και στο γλυκό τραγούδι.

Κι από τους χτύπους των ποδιών άχουσε το παλάτι.

(146-150)

Είναι όντως δύσκολο στη σημερινή εποχή, την εποχή της εικόνας, να αντιληφθούμε τη σημασία της παρουσίας της μουσικής στην καθημερινή ζωή των αρχαίων Ελλήνων. Οι πηγές είναι λίγες και αυτές αλλοιωμένες αρκετά στο πέρασμα των αιώνων. Τα δύο μεγαλειώδη έπη, η Ιλιάδα και η Οδύσσεια, τα, κατά γενική ομολογία, θεμελιώδη λογοτεχνικά αλλά και ιστορικά έργα της παγκόσμιας λογοτεχνίας και ιστοριογραφίας, μπορεί να μην έχουν τη μουσική ως κύριο θέμα τους, δεν υπάρχει όμως στιγμή της εξιστόρησης, είτε αφορά τις μάχες είτε την καθημερινή ζωή είτε την χαρά είτε τον θρήνο, πού να μην έρχεται η μουσική να συνοδεύσει, να παρηγορήσει και να ενθαρρύνει. Κι ας μην ξεχνάμε: Όχημα μετάβασης των Ομηρικών κειμένων προς την μνήμη των ακροατών είναι η μουσική.

Η έννοια του τραγουδιού πρέπει να βρει την αληθινή της σημασία και στη σημερινή μουσική εκπαίδευση και με βάση τις πηγές αυτές αλλά και πολλές άλλες, να γίνει κοινή συνείδηση σε διδασκόμενους και διδάσκοντες πως η μουσική αποτελεί φορέα μνήμης, διδαγμάτων και τεχνικής για μία ζωή εξωστρεφή και χαρούμενη, ζωή όπου η κίνηση και ο χορός συνδέουν τους ανθρώπους και τους κάνουν να αισθάνονται τη συντροφικότητα στη χαρά και στον πόνο τους.

Βασική πηγή: Χρήστου Τερζή, «Η μουσική κατά την Ομηρική περίοδο» στο περ. ΦΩΝΟΓΡΑΦΟΣ, καλοκαίρι 1995, 46-49.

<https://bit.ly/3Akseh1>